

ДОСВІД ФРАНЦУЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ЩОДО МЕДІАЦІЇ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНОЇ ШКОДИ

Наталія ДЕРЕВЯНКО

*доктор філософії в галузі права, доцент,
академік Академії адміністративно-правових наук,
член-кореспондент Міжнародної кадрової академії
доцент кафедри цивільно-правових та адміністративно-правових
дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Одним із суттєвих аспектів, що стосуються розв'язання спору в державно-службових відносинах, є відшкодування завданої шкоди, що видається доцільним істотно оптимізувати. У більшості випадків така шкода має не лише матеріальний чи фінансовий вияви, а й завдає репутаційних втрат. Своєю чергою досвід Французької Республіки щодо врегулювання питання відшкодування шкоди, зокрема в державних службових спорах, може бути доволі корисним за умови його ефективної адаптації до сучасних соціально-правових реалій українського законодавства.

Питання відшкодування шкоди, що завдана дією правового акта, не врегульовано в чинній редакції КАС України. На нашу думку, зважаючи на французький досвід, доцільно внести зміни в КАС України, визначивши, по-перше, певні умови, за яких можливе звернення з такою вимогою, а по-друге – закріпивши обов'язок позивача довести наявність завданої шкоди – у вигляді порушення майнових або немайнових прав. Слід керуватися позицією, висловленою Вищим Судом, щодо моральної шкоди: зокрема, у позовній заяві про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має бути зазначено, у чому полягає ця шкода, якими неправомірними діями чи бездіяльністю її заподіяно позивачеві, якими міркуваннями він керувався, визначаючи розмір шкоди, і якими доказами це підтверджено.

Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності, обов'язковому з'ясуванню під час вирішення спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди належать: наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинового зв'язку

між шкодою і протиправним діянням заподіювача й вини останнього в її заподіянні¹.

Важливість питання відшкодування моральної шкоди під час урегулювання публічно-правового спору у сфері державно-службових відносин є чи не найважливішим. Факт конвертації змісту й сутності завданої моральної та репутаційної шкоди державного службовця в матеріальний еквівалент засвідчує зацікавленість держави відновити порушені права громадянина на вільний доступ до вибору професії, працевлаштування, а також на державну службу як суспільно-політичне явище. Тісний взаємозв'язок між учиненим діянням, його протиправним змістом, а також фактично завданою шкодою конкретному суб'єкту державно-службових відносин є важливими об'єктивними обставинами, що засвідчують наявність публічно-правового спору в цій сфері та формують підвалини для його розв'язання в позасудовому чи судовому порядкух.

Варто зазначити, що значний вплив на розвиток адміністративної юстиції в країнах романо-германської правової сім'ї справила доктрина адміністративної юстиції Франції. Хоча адміністративну юстицію в цій країні неможливо уявити без існування самостійних і незалежних від інших гілок влади судових органів, проте так було не завжди. Протягом тривалого проміжку часу ця доктрина передбачала, що органами, які вирішували спори між громадянином й адміністрацією, мають бути саме адміністративні органи. Причому такі органи здійснювали як функцію щодо розгляду спорів, так і загальне управління². Водночас така практика на інституційному рівні поширена й досі. Усі без винятку органи державної влади мають у своїй структурі кадрові підрозділи, а також окремі штатні одиниці, відповідальні за безпеку праці, кібербезпеку, а також підрозділи правничої допомоги, що спрямовують свою діяльність, зокрема, на забезпечення прав і свобод державних службовців у сфері державно-службових відносин, хоча їх діяльність орієнтована насамперед на реалізацію зовнішньоорганізаційних функцій відповідного органу державної влади.

Водночас у сучасних реаліях застосування досвіду, використовуваного на ранніх стадіях становлення французької демократії, є неможливим, оскільки правосуддя в Україні здійснюють виключно суди й ці функції не можуть бути передані окремим органам державної влади.

¹ Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного суду України від 31.03.1995 р. № 4. Електронний ресурс: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення 17.03.2026)

² Адміністративна юстиція і адміністративний процес: історичний та зарубіжний досвід. Електронний ресурс: <http://www.yurist-online.com/uslugi/yuristam/literatura/admin-proces/23.php>. (дата звернення 17.03.2026)

Адміністративна юстиція Франції, що представлена Державною радою (книга I Кодексу адміністративного судочинства), адміністративні й апеляційні адміністративні суди (книга II) розглядають справи щодо оскарження будь-яких правових актів управління, індивідуальних та нормативних, окрім правових актів Кабінету Міністрів, що мають політичний характер або мають на меті забезпечення оборони й безпеки держави, також за винятком правових актів дисциплінарного характеру. До адміністративних судів щорічно надходять десятки тисяч скарг, і «суди розглядають як малозначні (про пенсії, відшкодування збитку тощо), так і важливі політичні справи. Вони перевіряють законність адміністративних актів – від рядових муніципальних до ордонансів президента. справи цих судів стосуються різних життєвих сфер суспільства: моральної – цензура преси й кіно; політичної – вибори; економічної – військова економіка, господарське управління та планування, будівництво тощо»³. На нашу думку, слід зосередити увагу на тому, що позитивно може бути схарактеризовано структурування органів державної влади, які здійснюють розгляд правомірності чи неправомірності винесення певних рішень керівниками державних установ підприємств та організацій чи/або органів державної влади та їх структурних підрозділів від імені такої юридичної особи. Реалізація таких намагань потребуватиме внесення суттєвих змін до структури й меж компетенції органів судової влади й буде суперечливою в контексті реалізації принципу рівномірного розподілу державної влади між трьома її гілками, що релевантно негативно вплине на дію механізму стримувань і противаг.

Тому, на нашу думку, логічним вирішенням цього проблемного питання є утворення окремої вертикалі органів судової влади, які матимуть повноваження щодо розгляду публічно-правових спорів у сфері державно-службових відносин, що суттєво підвищить рівень захисту прав і свобод відповідних державних службовців й уможливить швидке, повне та неупереджене правозастосування відповідних юридичних норм і відновлення порушених прав на практиці.

Наприклад, з 1978 року у Франції введено посаду судового медіатора, прямими обов'язками якого визначено забезпечення досудового врегулювання спору. Суддя за згодою сторін призначає медіатора, яким може бути фізична особа чи некомерційна організація. У рішенні суду про його призначення зазначають такі відомості: згода сторін на проведення посередництва; особа посередника; початковий термін повноважень (не довше ніж три місяці); дата, з якої передбачено відновлення слухання справи; сума, яку необхідно сплатити

³ Вдовиченко Л. О. Адміністративна юстиції у Франції: пропозиції для України. Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 340–341

посереднику як винагороду; сторона чи сторони, зобов'язані внести суму винагороди в депозит суду⁴.

Однак з огляду на те, що в українській правовій системі інститут судового медіатора вже діє на аналогічних правових засадах, нелогічним, на нашу думку, і юридично необґрунтованим є доручення судовому медіатору категорії справ з розв'язання публічно-правового спору у сфері державно-службових відносин, де важливим юридичним елементом механізму відновлення порушеного права є рішення уповноваженого органу (у цьому випадку – органу судової влади) про скасування дії певного нормативно-правового акта чи організаційно-розпорядчого документа. Незрозумілим є також те, як рішення судового медіатора може вплинути на прийняття рішення про прийняття чи поновлення на державній службі конкретної фізичної особи, порушення прав якої було доведено в установленому порядку.

⁴ Іщенко О.М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Т. 2. Вип. 39. 2016. С. 126–129.